

Jemtlands Tidning

HEMBYGDSFÖRENINGEN JAMTAMOT, NORRLANDS NATION, UPPSALA

NR 2-78 ÅRG.7

Anton Andersson foto.

Den 27 nov. fyllde rektor C. A. Hägglund 80 år och hedrades av Jamtamot i Uppsala vid »Stor-mot med luva». Sittande fr. v. d:r Lars Faxén, docent Ernst Arbman, rektor Hägglund, ordf. Hedberg, Jämtens redaktör samt studentkårens sekr. hovrättsnotarie S. H. T. Kihlgren.

Som alla märkt, som börjar bakifrån, som jag själv, innehåller detta nummer artiklar från flera tidigare okända förmågor (ur Jemtlands Tidnings synpunkt!) och vad är detta annat än positivt!!!

Tråkigt är dessvärre att Olle Söderlund får vänta med sin analys av Peterson-Berger till nästa nummer, men detta kommer i stället att vara av det mera läsvärda slaget, även för konnässörer!

Mindre tråkigt är dock att min egen spaltutfyllnad i detta nummer är indraget till ett minimum, och det är bara att hoppas på likadana takter i fortsättningen!

Jacob saknas dock men det har blivit en vana med åren!

Slutligen ber jag Er begrunda att ni just läst, eller håller på att läsa, den enda tidning som värnar om Jamtar och VÅRT land!!!

Red: Uffe Pettersson

PS:Bidrag emottages med tacksamhet till nedanstående adress :DS

Enda kravet är att de har anknytning, minst på långt håll, till Hemlänet!!!!!!

Jemtlands Tidning.

Utgives av.

HEMBYGDSFÖRENINGEN

Jamtamot

NORRLANDS NATION
V. Agatan 14
Box 612
751 25 Uppsala

REDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE:

Ulf Pettersson
Studentvägen 22
752 34 Uppsala

UPPLAGA: 400 ex/nr en gång per termin

Schluring et a Pe Danilca

Bröder Jamta! Har härmed nöjet att delgiva er receptet på den Schluring som den vittberömda Per Danielsson åt till frukost var morgon.

Nå, och vem var då denne Per Danielsson undrar måhända någon? Jo, Per Danielsson (1823 - 1922) var till yrket s k firmålare dvs en person som målar väggar och tak invändigt, samt allehanda inventarier som kunde tarva målning. Även mer konstnärligt krävande dekorationsmålningar utfördes av firmålarna.

Vid sidan om målarsysslan var ñ Pe spelman och har gått till hävderna som den främste av Lapp-Nils elever samt första-pristagare vid den första spelmanstävlingen i Östersund år 1908. Genom sitt yrke färdades ñ Pe runt och målade i gårdarna i stora delar av Västjamtland från Mörsil till Handöl. På sin ålders höst bosatte han sig i Sta - Hemma Stabrun, som de gamla säger

Schluringens hemlighet delgavs mig i somras av Ingrid Mårtensson, Handöl, en ännu god kvinna något över de åttio. Själv lärde sig min sageskvinna receptet av sin mor, som i sin tur lagade Schluring åt Pe.

Pe var vad jag erfor mycket noga med hur Schluringen var anrättad, det rörde sig så att säga om ett rent beställningsarbete från Ingrids mor.

Så här skulle Pers Schluring lagas:

Stek upp väldigt fett fläsk, tag upp den stekta fläskbiten ur pannan, låt endast flottet vara kvar. (Den stekta fläskbiten lägges undan i skafferiet).

Gör en smet av vatten, salt och vetemjöl, tjock som en tjockare pannkakssmet. Slå smeten i det sjudande flottet. Låt koka. Den färdiga anrättningen som har tämligen fast konsistens slås upp på en tallrik och ätes med välbehag! Eder Br H (Nischa d y)

FLATA : STRØMSUND:FLATA

Bröder Jamtar!

En fråga som ibland ställts till mig under Moten och annorstädes är:

"Varför kallar man Strömsund för Flata?"

Då endast ett ytterst fåtal av medlemmarna i Jamtamot kan yvas över att vara från denna fagra trakt har jag slutligen känt mig manad att utreda saken i yttersta korthet.

Området framför nuvarande kyrkan kallas sedan gammalt för Strömsundsflaten eller Flaten. I talspråk Flat´n eller Flata. (På svenska skulle väl detta närmast bli Platten eller Plata???)

På denna "Flat" vid Strömsundet utvecklades under 1800-talet den kärna av byggnader kring Storgatan, som så småningom

skulle växa till en sådan storlek att epitetet "Jemtlands andra stad" ansågs erforderligt.

När man befinner sig i detta f d municipalsamhälle så används f ö prepositionen "på", vilket anses av de följande orden fällida av en okänd Flatabo, som i ett ögonblick av mycket djup tillfredsställe över att befinna sig i den bästa av världar:

"På Flat´n ske man væ!"

Med hopp att klarhet nåtts.

BRODER PM

LÄNSMANNEN OLOF SIDENIUS STRAFFAR JAMTAR

Ur Brunflo dombok år 1749.

Ett rejält jämtländskt bröllop, som hölls i november 1748, resulterade i att brudfolket och brudgästerna fick kraftiga böter.

Anledningen var att de firat brölloppet i fyra dagar, från söndag till onsdag, enligt gammal jamtsk tradition.

Enligt svensk förordning fick nämligen bröllop hållas endast två dagar. (Kunglig förordning av den 14 september 1731.)

Sammanlagt fick närvarande jamtar böta 38 daler silvermynt för att de följt sin urgamla tradition.

Tala om Storsvenskt kulturförtryck !!!

80

När höstens vindar rista kalla
när löven sakta falla
då tänker jag tillbaka
på den tid
när ma släfft ut kraka.

Hälsningar

Per-Olof Wägnert

I år har Norrlandsfonden i samarbete med LKAB, Boliden Metall AB och SGU (Sveriges Geologisk Undersökning) åter givit ut en inbjudan till Mineraljakten. Temat för 1978 är "Ge ditt län en chans". I en liten skrift framhävs att nya mineralfynd i framtiden kan få stor betydelse för de 5 nordliga länen i Sverige. Norrlänningarna uppmanas att hålla ögonen öppna efter "konstiga stenar", samt att gratis låta få sina fynd undersökta. Geologer idag anser att mineralletning av typ "Mineraljakten" där frivilliga privatpersoner utgör "jägarna" är en ovärderlig metod. Citat ur inbjudan till 1978 års mineraljakt säger, "Mineraljakten kan alltså få en avgörande betydelse för ditt län. Det kostar inget att sända in sten som du tror innehåller värdefulla mineral. Det kostar alltså heller inget att få fynden undersökta."

Sökandet efter mineral på detta sätt är således mycket effektivt, men inte på något sätt ett modernt påfund. I själva verket är det redan drygt 140 år sedan man använde sig av metoden för första gången.

Kring tiden före 1835 hade det under ett flertal år rått svåra missväxtförhållanden inom Jämtlands län. Det fanns få arbetstillfällen och den enda industri som verkligen gjort något framsteg vid denna tidpunkt var Gustav och Carlbergs Kopparverk. Dess årsproduktion av koppar låg då på ca 2,7 % av Sveriges totala produktion.

Landshövdingens 5-årsberättelse till konungen för tiden 1832-1837 innehåller mest bara beskrivningar över folkets elände. "De inträffade många missväxtåren, den hårda roteringen, den starka hemmansklyftningen och serledes afsöndringen af jord, hafva hufvudsakligen bidragit till att menigheten för närvarande befinner sig i fattiga omständigheter." Lite längre fram i berättelsen finns dock några rader som inger viss förhoppning. "Flere Koppar Bly och Jerngruvor äro nyligen upptagna samt tyckes lova fördelaktiga resultat."

Anledningen till att under dessa svåra år nya gruvförsök hade kommit till stånd i länet, var en omfattande undersökning efter nya malmfyndigheter. Metoden som då användes för att få fram dessa skiljer sig inte mycket från vår tids "Mineraljakten".

För att på något sätt söka råda bot mot de kärva tiderna och svälten i länet gjorde landshövdingen Axel Adelsparre hos Bergscollegium 1834 en framställning om "Mineralogiska och Geologiska undersökningar af bergsformationer och fjellsträckningarna inom Jemtland". I länet fanns endast två större bruk i drift, Gustav och Carlbergs i Huså samt för järnframställning, Ljusnedals Bruk i Härjedalen. Landshövdingeämbetet

ansåg att bruken utövade fördelaktigt inflytande på de närbelägna orterna. Socknarna runt omkring blev även de till viss del gynnade. Det skulle därför vara av en ren fördel om fler orter inom länet fick till stånd någon form av bruksdrift.

Kungl. Bergscollegium tog kontakt med bergmästaren för Västernorrlands Bergmästardöme, Lars Johan Lyman, för att erhålla hans åsikter. Dessa sammanföll med landshövdingeämbetets. Goda möjligheter till mineral och nya bruk borde finnas i länet. Vad sedan människorna ute i landsbygden egentligen tyckte och tänkte vet vi ej. Det framgår dock, "... i folkets håg och lynne för övrigt icke ligger något hinder för Bergverksinrättingars uppkomst".

En ansvarig "geolog" måste tillsättas för att undersökningarna skulle komma till stånd. Denne var ej svår att finna, eftersom det redan i länet fanns en person, vilken visat sig kunnig på flera olika områden. Johan Peter Morell var Geschwornen (bergmästarens närmsta man i länet), sedan 1825 och bosatt i Hallen Järpen. Han var under tiden 1830-1834 även teknisk rådgivare vid bruket i Huså och där mycket väl ansedd. Man får nog tillskriva honom en del av förtjänsten av den återhämtning som bruket gjort. Som Geschwornen hade han ersättning av staten som utgick efter särskilt reglemente. Det var alltså bara att låta tillsätta Morell som ansvarig för de mineralogiska undersökningarna. De extra utgifter man räknade med skulle följa, var garanterat täckta av staten, men bara för tre år. Längre tid fick inte arbetet ta i anspråk.

Den från landshövdingen insända ansökan tillstyrktes av Bergscollegium och 6 december 1834 bifölls den, undertecknad av konungen. Ett krav, som följde med bifallet, var att arbetet måste börja så snart våren gjorde sin antågen. För att underlätta detta, hemställde Morell den 29 januari 1835 hos landshövdingeämbetet, att en kungörelse skulle skrivas med upplysningar om de förestående undersökningarna. Samtidigt uppgav han sig behöva 100 Rd. årligen för att betala lejda hantlangare, samt en del material (krut släggor borrar m.m.).

Redan påföljande dag var kungörelsen klar och sändes ut över länet, för att läsas upp för allmänheten.

forts. i nästa JT

Sommaren 1978 vistades jag en tid i Jönköping. En lördag under denna min vistelse begav jag mig på en lånad velociped ut i den jönköpingska naturen. Där finns skogar, byar, åar, mylta, lingonröda tuvor, åsar, dalar och berg. Landskapet är till stor del av Norrlands-, bitvis t o m Jämtlands-, karaktär, men i mindre format och med kortare avstånd.

Min filosofiska åktur förde mig även förbi det Sydsvenska höglandets hjassa, Tomtabacken, med sina 378 m.ö.h. Har namnet "Tomta..." med tomtar och troll att göra, där i det mörkaste småland?? Och hur är det med "backe"!?! Ja, med Jämtögon är det bara en backe, om än en rejäl sådan.

I Jamskan säger man fö "backe" och menar då en backe, en ås, kanske en sluttning eller t o m ett litet berg. Men ordet förekommer ju även i t ex sammansättningen "vébacke" (=vedbacke). Denna vedbacke behöver ju fördenskull inte vara en upphöjning i naturen: låt vara att det många gånger kännts lite motigt - ligt en uppför-backe - att bli till spisvén. Veden har ju också tidigare - och för den delen så än i dag - på sina ställen i Jämtland och annorstädes, staplats och/eller kastats upp i en rund ring med "topp" - kanske härav benämningen vedbacke ??? Jamskan har faktiskt ordet "backe" även för "mark" i största allmänhet, som ett exempel kan nämnas om något föremål ligger på marken: "Stjagan ligg på backen" (=stegen ligger på marken). Däremot finns inte mig veterligen ordet "mark" i Jamskan, åtminstone inte i denna betydelse: istället får man då använda det allmänna "backen", "jola", eller också närmare specificera vilken typ av mark det är frågan, t ex resta, täckta, lägda, beiteslagen o s v. Jamskan är, som ni vet, rik på markbeskrivande substantiv,

(Se vidare J-T n:o 2 - 77, Broder O:s artikel om våtmarker på sid, 6)

Dock finns "backe" som verb i Jamskan, med samma betydelse som i svenskans "backa" d v s retirera, gå bakåt eller köra bakåt. I Jamskan har smugit sig in det i bilåkning vanliga uttrycket "bäckén" - alltså med betoning på den första stavelsen! Som exempel kan anföras: "Lägg i backen". Av modernare betydelser (importerade) kan här nämnas "back" i betydelsen låda, t ex "pilsnerback", "tombäck" m m .eller varför inte ta benämningen "back" i fotbolls- eller andra lagsammanhang? Här kan Jamskan använda den svenska imperativformen "backa!" eventuellt för Jamskat till "backe ...!"

Om "backe" och "mark" må vidare spekulationer och filosofiska funderingar utformas: se bara på betydelsen i Tyskland och Finland, där Mark t o m är Riksvärdet: och betänken Danmark, som inte bara har ". mark" i namnet på sitt land, utan även har t ex "Paradisbakkerne" på Bornholm, samt det kända "Himmelsbjerget" på Jylland, vilket "berg" med sina 147 m ö h är ett av Danmarks högsta (!!).

Smålänningarnas högsta punkt (naturliga) är alltså "Tomtabacken". Dock är detta "berg" av varken himlamått eller av så hög, i dubbel bemärkelse, status att det skulle få kallas berg enligt svensktituler. Man kan ju förstås undra, vid vilken höjd en "backe" övergår till att vara ett berg, i synnerhet med tanke på "Tomtabackens" höjd i förhållande till Himmelsbjerget.

Nå, i Småland håller man sig tydligen på backen, ty från Tomtabackens höjd saknas ännu ca 170 m till Hoverbergets toppnivå, och att sistnämnda höjd är ett berg och ej en backe lär väl knappast ifrågasättas, åtminstone av en sann Jämt, ty berget har ju givit namn åt en hel storkommun - men det är en annan historia. STEFAN HALVARSSON 6

tidningar från jämtland

Sammanställda för Jämtlands Tidning av Bo Oscarsson.

1. Jämtlands Tidning	1845 - 1889, 1895 - 29/6 1957	112 år
2. Östersunds Posten	1877 -	101 år
3. Nya Norrlands Tidning	1877	
4. Norrlands Tidning	1877 - 1879 (mars)	2 år
5. Jämtlands Posten	1885 - 1925, 1934(2 nummer)	40 år
6. Jämtlands Allehanda	1889 - 1894	5 år
7. Jämtland	1893 - 1911	18 år
8. Jämtlands läns annonsblad	1894 - 1901 (forts. Jämtl.kuriren)	7 år
9. Hjerpens Tidning	1896 (2 nummer)	
10. Östersunds Aftonblad	1900 (4 nummer)	
11. Jämtlands Kuriren	1901 - 1945 (september)	44 år
12. Strömsunds Tidning	juli 1906 - 1917	11 år
13. Veckans Nyheter	1908 - 1909 (januari)	
14. Härjedalens Tidning	1908 - 1923 (januari)	15 år
15. Widjan	1909 (4 provnummer samt nr.1-17)	
16. Jämtlands Folkblad	juli 1911 - 1914, (42 - 49 utg. i Stockholm)	12 år
17. Härjedalen	1915 (juli - september)	
18. Nya Jämtland	1917 - 1928 (feb)	11 år
19. Läns-tidningen	18/6 1924 -	54 år
20. Kvasten	1925 (sept - nov), 1926 (april - juni)	
21. Jämtlands Arbetareblad	1935 (2 nummer utg. i Hudiksvall!!)	
22. Länsposten - Jämtbygden	1956 - 58 (38 nummer)	2 år
23. Jämtlands Tidning kv, uppl.1960 (nr 1 - 4) 1961		

Samtliga tidningar kan utan större besvär beställas fram på Carolina Rediviva. Leveranstid 2 - 4 dagar.

Tidningarna kan vara till stor hjälp för den som är intresserad av vad som skett i hembygden de senaste 133 åren. Alla olyckor, katastrofer, mord, självmord, stölder, märkliga händelser, märkliga fynd, himlafenomen mm skildras på ett ytterst noggrant sätt i de äldre upplagorna. Det gör att läsningen blir både intressant och spännande.

Beställ fram en 1800-talsårgång och offra en eftermiddag åt att läsa den, och du får en fläkt av svunna tider tillsammans med en roande stund på Carolina!!

Vilken fröjd för Red att läsa detta . Om ytterligare ett antal år så kommer alltså vår gamla hederliga J-T att bli en av "de längsta" i den Jämtländska publicitetvärlden. Vilka Jämtar kan ärligt erkänna att de hört talas om t. ex Hjerpens Tidning eller Kvasten !?! RED

ADLERSPARRE-STENEN I HOVERMO

Den 5 juli 1978 var det 75 år sedan den s.k. Adlersparrestenen avtäcktes i Hovermo i Myssjö. "Fädernebygdens hyllning åt sin störste son" kallade redaktör J.L.Saxon på Jämtlands Tidning avtäckningen i sin skrift "Georg Adlersparre, revolutionsledaren, fosterlandsvännen".

Det är inte här avsikten att beskriva Adlersparres liv och livsgärning. Några korta data skall dock nämnas.

Georg Adlersparre föddes på kaptensbostället Hovermo i Myssjö 1760. Han tog tjänst vid Livregementet till häst 1775 och deltog som ryttmästare i ryska kriget 1788-90. 1794 begärde han avsked ur krigstjänsten och började ägna sig åt litterär verksamhet.

Vid riksdagen 1800 blev Adlersparre en av de ledande inom den unga riddarhusoppositionen och var medlem av hemliga utskottet. 1808 återvände han till armén och erhöll under Armfelts överbefäl ledningen av västra arméns högra flygel. Efter flera uppmaningar av majoren K.H. Anckarsvärd tog den länge tveksamme Adlersparre slutligen energiskt ledningen av planerna i Värmland på en resning mot Gustav IV Adolf. Den 7 mars 1809 övertog han befälet över värmländska avdelningen, utfärdade sin ryktbara revolutionsproklamation och bröt upp mot Stockholm. I Örebro mottog han den 14 mars underrättelse om den dagen förut lyckligt genomförda statskuppen men fortsatte ändå marschen mot Stockholm med hela sin styrka. Den 22 mars tågade han in i huvudstaden och blev genast medlem av den provisoriska regeringen.

1810-24 var Adlersparre landshövding i Skaraborgs län och sedan verkade han som godsägare på Gustavsvik i Värmland fram till sin död 1835.

I slutet på 1880-talet väckte några allmogemän i Myssjö tanken på att resa "en minnesplatta" över Adlersparre på hans födelsegård i Hovermo. Lektor Kardell i Östersund höll ett föredrag i Myssjö kyrka om Adlersparre, några av länets tidningar förde tanken vidare och en insamling inom länet inbringade ca 400 kronor. Beloppet var dock otillräckligt för en värdig minnesvård. Vintern 1901 höll därför skriftställaren Jonas Stadling över 30 med ljusbilder illustrerade föredrag, vilka inbringade de nödiga medlen.

Den väldiga stenen, som mäter över fem meter, högs ur ett erratiskt granitblock på södra sidan av Hovermoån. Vid första försöket att framforsla den krossades kalkarna, och stenen hamnade i ett dike. Efter ett föredrag om Adlersparre som Stadling höll i Myssjö kyrka träffades anstalter om att göra ett nytt försök. En eftermiddag samlades ca 200 kraftiga män, som

försedda med från flottningsbolag lånade grova trossar under sång i marschtakt släpade fram stenen till den kulle vid Storsjöns strand, där den skulle resas. En porträttmedaljong i brons utförd av skulptrisen Sigrid Blomberg infattades i stenen och inskriptionen "Fäderneslandets räddare, frihetens väktare, folkets vän" högs in.

Tanken att resa en sten till Adlersparres minne väckte stark opposition inom vissa kretsar. Unionsstriden var brännande och man menade att det var högst olämpligt att resa en minnesvård över "revolutionsmannen och norskvännen Adlersparre". Man ansåg att hans minne för alltid var dött och begravet. Oppositionen hade dock föga framgång och bemöttes bl.a. med Tegnér's ord: "Vi hava Georg Adlersparre att tacka för att vi äro svenskar" och Geijers uttalande: "Georg Adlersparre skall påminna kommande släkten om en man, som ett ögonblick haft dess väl i sina händer och som brukat sin makt till det bästa utan spår av enskilt hat eller hämnd".

Sommaren 1903 avtäcktes Adlersparrestenen högtidligen under stor tillströmning av folk. Länets dåvarande landshövding var bortrest och i hans ställe fungerade häradshövding Geete.

I Hovermo kom man sedan att fira stenfest under många år varje sommar. Till dessa festligheter kom folk från när och fjärran och speciellt högtidligt var det när ångbåten lade till vid Hovermo brygga och musikkåren tågade genom byn upp till stenen. Stenfesterna upphörde dock så småningom.

Som liten grabb var jag med på en fest i Hovermo i slutet på 1940-talet. Vid det tillfället stiftade jag för första gången bekantskap med läskedricka. Den föll mig inte i smaken utan jag gick nedför backen och hällde ut den. Från den tidpunkten härstammar min aversion mot läskedricka, i varje fall i oblandad form.

Till en bit in på 1950-talet fick skolbarnen i Kövra den 6 juni varje år tåga den ca 3-4 kilometer långa vägen till stenen i Hovermo med svenska flaggor i händerna. Vid stenen berättade sedan skolläraren Carl Ersä om Georg Adlersparre. Vi fängslades speciellt av skildringen om hur den fem-åriga Georg vägrade att sätta mask på kroken när han fiskade i Hovermobäcken tillsammans med sin stränge far. Georg rymde och tog vägen över berget mot Norge. Man hann dock upp honom och räddade på så sätt en revolutionär. Efter samlingen vid stenen bjöds vi på saft och bullar vid Grindes affär. Bjudningen möjliggjordes av avkastningen från en donation på 10 000 kronor, som Georg Adlersparres son med hustru gjorde till Myssjö församling 1907. I statuten står att röntan skall användas till "att G. Adlersparre-minnet firas den 6 juni och församlingens fattige skolbarn erhålla hjälp till kläder och föda under skolgången".

Per-Erik Wäglin

Nu får det vara nog!

En efter en framträder diverse vetenskapsmän och påstår att vårt språk, jamskan, är östnordiskt!! 1/ Som till exempel Göran Rosander, etnolog, i Fornvårdaren X 1968. Han hasplar ur sig denna halvsanning, en gång fabricerad av den annars mycket kunnige Elias Wessén, utan minsta kritiska eftertanke och dessvärre grundad på en djup okunnighet om vårt språk. Rosander må vara ursäktad i viss mån, då han inte är språkforskare. En annan sak är dock att ingen språkforskare har eller har haft djupa kunskaper i Jamskan, eller vad värre är har saknat intresse för att ta reda på de verkliga förhållandena. Det sistnämnda är ju det väsentliga för en vetenskapsman, och här faller en mörk, ja en mycket mörk skugga över Elias Wessén. Det är mycket tråkigt att behöva konstatera en sådan sak, men vi får förtrösta och tänka på att ingen människa, hur framstående hon än må vara, kan undvika att någon gång begå misstag. Vi må förlåta honom och i viss mån skylla oss själva som inte tidigare vågat ta strid om vårt Jamska språk.

Denna strid är förhoppningsvis möjlig idag - utan att riskera repressalier.

Kanske beror detta på den jippobetonade Storsjöyrans på 60-talet, där epitetet "Republiken Jemtland" fick en riksbekant spridning. Idag ger detta frukt i den allmänna tendensen för provincialismen, som breder ut sig i Sverige och i övriga världen. Det sådda fröet på 60-talet kan nu komma att ge hundrafalt, och det kan bli möjligt att hävda vårt allra viktigaste kulturarv - JAMSKAN

1) d v s en svensk dialekt !

"Det har alltid smärtat mig bittert, när jag hört vårt allmogespråk kränkas och skrattas åt, antingen av välklädd okunnighet, eller av en nog så riktig och välment renhetsiver (från riksspråket). Ska vi då, tänkte jag, ge upp denna dyrbara skatt från forntiden, som våra förfäder genom alla sina umbäranden troget har bevarat och överlåtit till oss som ett heligt arv" 2/

Denna citering kommer från Ivar Aasen (Åsen) fritt översatt ta meg.

Detta skrev f ö Åsen för ung. 100 år sedan, IDAG KÄNNES DET AKTUELLT I JAMTLAND!!!!

80

2/ Åsens artikel: Om vort skriftsprog, ur Norske tekster...A Fjeldstad, Lund -74 sidan 239.

(se vidare sid 18)

Ur Populisthambo av Ola Magnell.

.....

Ja, i Härjedalen

blir man full och galen

Här finns ingen stress och apati

Här skiter man i

Om Jemtland är republik eller monarki

Och när alla

har retat galla

på varåen min filosofi

att man ska ta sitt handklaver

och spela hela livet ut

och stampa takten

.....

Gör vi verkligen det?????

RED

Broder Hövdingen Gunnar Nilsson d. y kommer här med två bidrag till vår speciella kultursida. Dels en egenhändigt komponerad dikt under temat "utvecklingstendenser i Jämtlands län", och även en bordsvisa med välkänd melodi.

Stårsan arbei herri staa
som ta dom pendel, å som ha flöt^{te} in förgott .
Föreltran deres ha flöte , flöte in, för gott.
Stårsan arbei på lasarettan.
Föreltran deres ligg der -
på långvårda.

BORDSVISA Mel: Vårvindar friska.

Nu ske mae ata

bat på bata.

Sitt int å jussom

jär dekk så svinn

mytje å mäktut

vräk ti dekk rektut

shläpp bäre vere

fall dae vål stinn.

Lätt magan äsa

äsa hehlt frii

han vål notom

endå vå de li

så ske mae jära

kvinnfolk å kära

va som dae e

å jär dekk int teee .....

Ordförklaringar: Bata:beta, munsbit

svinn: fin och försynt till sättet

äsa: jäsa

Lärde visan på en fiolspelskurs i Handöl i somras, visan uppgavs då vara från Hammerdal.

Något förvånad blev jag då jag för någon vecka sedan återfann samma visa - med undantag för några ändrade ordvändningar - i en trebetygsuppsats om Sunnemålet, visan uppgavs här vara författad av uppsatsskriverskans far och aldrig tidigare publicerad - vad skall man tro ! undrar Br H Gunnar Nilsson

ROSA ARBMAN

Att vårt språk utgör ett av de väsentligaste kulturarven vi har att värda, är ett faktum, som man under senare tid i allt högre grad kommit till insikt om. De tidigare mindervärda dialekterna har åter stigit i anseende. Har man då som vi en dialekt - jamskan, som i så pass hög grad avviker från svenskan såväl grammatiskt som uttalsmässigt, att somliga snarare vill karakterisera det som ett eget språk än en dialekt, ja då är anledningen desto större att söka bevara det till kommande generationer. Den bästa garantin för att detta skall ske är givetvis att låta språket bli nedtecknat, även om avsaknaden av enhetliga stavningsregler tvingat varje författare att skriva enligt eget gottfinnande.

En föregångs kvinna inom detta område var Rosa Arbman - vid sidan av Erik "Äcke" Olsson den utan tvivel mest kända jamtmålsförfattaren (och samtida med denne).

Hon föddes i Rätan 29 juni 1861 men kom redan som 2-åring till Sunne som yngsta dotter till den färgstarke prosten Ernst Arbman - vida känd runt om i bygderna, bl.a. som den som lyckades åstadkomma något av en väckelse i de trakter där han verkade.

Hela familjen Arbman lär f.ö. ha varit intellektuellt begåvad; Rosas brorson och f.d. rektorn vid Östersunds h.a. läroverk Ragnar Arbman skriver i sina anteckningar "Barndomsminnen från Sunne prästgård" bl.a. "- alla undantagslöst mycket utpräglade personligheter. Sunnehemmet var ett rätt så vittert hem. Men framför allt var det genomgående mycket musikaliskt och alla var dessutom mer eller mindre röstbegåvade. Samtliga i familjen var f.ö. andligt väl

utrustade både i fråga om intelligens och fantasi och ej mindre i fråga om skönhets-sinne och känsloliv."

Trots att hon tidvis studerade bl.a. i Stockholm, fullföljde Rosa aldrig någon egen yrkesutbildning, och liksom sina båda systrar förblev hon ogift. Hon stannade i hemmet och vårdade sina föräldrar när dessa blev gamla och sjuka, och när fadern dog flyttade hon med sin mor - Eva Arbman - till brodern Johannes i Åsele. Efter moderns död 1907 tillbringade Rosa sina sista år hos systemen Alma i Sundsvall, där hon avled 28 februari 1919. Liksom större delen av familjen vilar hon dock på Sunne kyrkogård. Det var också i Sunne hon kom att tillbringa större delen av sin levnad. Hon betraktade Sunne som "sin barndomsbygd och sitt hem på jorden", och det var denna bygd och dess människor som gav inspiration åt hennes folklivsskildringar och landsmålsaftnar.

På 1880-talet började Rosa Arbman skriva sina folkmålsbitar såsom "Goffa å Gommo", "Tannränsla" m.fl. i lokalpressen under signaturen R. A-n. Detta med jamska i tryck var något nytt och festligt, vilket snabbt gjorde henne populär bland läsekretsen. F.d. länsantikvarien Eric Festin berättar, att läsningen av Rosa Arbman och Äckes tidningsartiklar på jamska var ett högt uppskattat söndagsnöje.

Några år efter sitt första framträdande i lokalpressen började hon lite smått med sina sedermera så populära landsmålsaftnar. Här uppträdde hon som "Mor Dårdi" iförd folkdräkt från Sunne. Hon framställde sig som hustru till bonden Märten, som"var

tolvman och hade lagboka". Dessa landsmålsaftnar kom hon så småningom att hålla på ett stort antal platser i vårt land, varvid hon passade på att göra reklam för sin landsdel. Vid ett besök på Skansen i Stockholm fick hon tillfälle att slå ett stort slag för vägbrytaren Per Bertilsson och hans Bydalen.

"Litte för ro skull" (utgiven 1891) och "Trö å allvåru" (1892) tillhör Rosa Arbman mer kända skrifter. Dessa innehöll korta berättelser, verser och teaterstycken. I tidskrifter och andra publikationer, t.ex. vid jul, lämnade hon ofta bidrag. Posthumt i "Jämten" 1919 är återgiven hennes berättelse om "Stosjöodjure", som hon säges ha tillägnat Jämtli.

Men Rosa Arbman skrev även på svenska. År 1900 gick hennes roman "Bondehövdningen" som följetong i Jämtlands Tidning. 1905 utkom romanen "Troll-Anna i Bäckmon", en folklivsskildring från 1850-talets Jämtland, vilken räknas som hennes egentliga debutarbete på rikssvenska. Boken fick ett mycket välvilligt erkännande i den samtida pressen, och flera recensenter ansåg den tillhöra en av de bästa svenska folklivsskildringarna. 1914 gav hon ut "Kapten Silverbrand och andra berättelser" efter sin mors efterlämnade uppteckningar. En del noveller och andra berättelser kom i tryck först långt efter Rosas död.

En annan betydelsefull händelse som Rosa Arbman bidrog till kan förtjänas att omnämnas i sammanhanget. Under sin studietid i Stockholm blev hon god vän med en ung ångermanlänning vid namn Wilhelm Peterson-Berger. Rosas målande beskrivning av Jämtland och dess skönhet gjorde intryck på P-B, vilken blev allt mer nyfiken på

att bese denna del av sitt land. Önskan växte till beslut, och efter en inbjudan från Rosa steg han en sommarmorgon 1889 av tåget i Östersund för att ta ångbåt över till Fillsta, varintill Sunne prästgård enligt uppgift skulle ligga. Väl framkommen i Fillsta fick han emellertid veta, att han hade 7 km kvar, varför han ställde ifrån sig sin packning och påbörjade en fotvandring längs stranden de 7 kilometerna till Sunne. Det var en strålande klar augustimorgon, och den magnifika utblicken över Storsjöns blå vattenyta, förbi öarna bort mot de blånande fjällarna i fjärran gjorde ett hänförande intryck på den unge P-B. Vistelsen hos familjen Arbman avslutades med en fjällvandring i Oviksfjällen, varefter Jämtland för alltid hade vunnit hans hjärta.

Som vi alla vet, kom han så småningom att bosätta sig för gott och verka i Jämtland. Man kan således med fog påstå, att Rosa Arbman indirekt gjort en kultursats för sitt landskap även inom musikens område.

P-G NORMAN

Bredvidstående dikt är skriven på "nynorsk", vilket egentligen är det gamla, äkta norska språket.

I denna dikt finns flera ord som är direkt identiska med Jamskan. Exempel på dessa är "staur" (på svenska = stör), "deg" (= dig), "öksa" (=yxa), "vaksen" (=vuxen), "omn" (= ugn), "spytta" (= spottar), "lauvet" (= lövet), "lyngen" (= lungen), m fl.
(rad 13 "lyt" = gjett = måste)

Dessa exempel är på intet sätt unika när det gäller likheter mellan nynorskan och Jamskan. Snarare en regel än undantag, vilket alla och envar, som kan genuin Jamska, kan konstatera vid läsning av nynorsk.

Detta märks särskilt väl i den nynorska som används på norska Vestlandet.

JAMSKA - VÄSTNORDISKT SPRÅK^{1/}

Enligt min mening finns många faktorer i det Jamska språket som pekar mot västligt samband. Bland annat överensstämmelsen i diftongerna, ei, au, öy. Vidare karaktäristiska ord som endast återfinns i norskan och isländskan, exempelvis "dette" (j:deett) = falla, "røyte" (j:rööyt) = fälla hår, och hundratals andra unika exempel på samhörigheten.

Till detta kommer också den från de isländska källorna belagda invandringen till Jamtland från Noreg/(j:Nåre) på 800-talet.^{2/}

Bo Oscarsson

1/2/ Jmf föregående artikel sid 14 !

Hymne til stauren!

hill deg!
du stolte staur
eg helsar deg med øksa
snart skal du melast ned
og miste grein for grein
til du ligg avkledd her på bakken!

då vi begge to var ungar
sat eg ofte tett ved stamma di
og let deg høyre mine draumar
om alt det ovelege eg laut gjere
når eg vart stor og vaksen —
med øks i hand eg helsar deg
no lyt du hoggast for at draumane
skal setjast ut i livet

du skal kvistast, og så frakstast
av lastebilen til «Nitriden»
og stolte staur — der vert det varmt!
for i fabriikken er du reiskap
til å røre med i smelteovnen

og eg får pengar for deg:
ei krone pluss moms minus skatte,
— men mange staur skal gjere mange pengar

så spytta eg i nevane
og første hogget kjem i leggen din
du knirkar, og bruser med lauvet
og fell med eit sukk imot lyngen —
og eg ropar:

«stauren er daud!
lenge leve stauren!»

ANNE GULLBJØRG DIGRANES.

Från BERGENS TIDENDE 28/7 -73

ÄNNU INGET JAMTSNUS

Ju enklare,
ju simplare

Surströmmingsmotet:

Vid höstterminens första Mot, den sjunde oktober tillträdde följande styrelse:

ÖH: Thord Larsson-Graff

H: P-G Norman

Skr: G Nilsson

Munskänk: A Medin

Lekare: H-P Burman

7-man: Ulf Nyström

Gv: Per Stålhandske

Fogde: Nils-Erik Nilsson

Som synes en blandning av såväl mer som mindre erfarna ledamöter av Jamtamot.

Surströmmingsmotet avlöpte enligt grundtraditionen, med vad som tillkommer av stående formalia. Noteras bör dock den nya metod för inval av gålbeinskarar som detta Mot prövades. Av tio gålbein invaldes endast en, nämligen P A Monvall, som redan tidigare bevistat ett Mot. Övriga gålbein bordlades, med varsin uppgift, att vid nästa Mot redogöra för. Detta invalsförfarande har sedan blivit praxis. De uppgifter som erlagts gålbeinskararna att redogöra för, har för var Mot blivit mer seriösa och kvaliteten på lösningarna förefaller mig ha stigit för var Mot. Från oktober månad mions vi även Jamtamots medverkan vid konstutställningen på Gamla Gillet den 29:e, där verk av Jämtländska konstnärer ställdes ut. Således kunde de besökande Uppsalaborna titta på såväl tavlor utförda av Jämtländsk hand som äkta Jamtar av kött och blod.

Älgmotet:

Vid Motet den 11:e november valdes en stor del av de vid surströmmingsmotet bordlagda gålbeinen in. För övrigt märker att det ena av Jamtamots två arkivex mellanövl av misstag öppnades och dracks upp! När de törstande sedermera upptäckte fadäsen återgåldade till Fonden, de nu otöstdiga gärningsmännen, en penningsumma

näranog likvärdig med dryckens vikt i guld.

Julmotet:

Julmotet den 2:a december blev icke oväntat årets mest besökta Mot. Något enligt mångas mening mycket glädjande var att några äldre ej så ofta sedda Jamtar, hade hörsammat kallelsten till Julmotet. - Att hålla kontinuiteten bakåt är av synnerlig vikt för Motens stabilitet och traditionernas upprätthållande. Bland stående punkter på Julmotens föredragningslista märktes; val av Hederspristagare. Till sådan för 1978 valdes Göran Karlholm, motiverat av hans insatser för Jamsk danskonst.

Grötmotet:

Vårterminens första Mot, avhållet den 10:e februari, öppnades inför ett trettiotal församlade Jamtar. Nålfrågan togs upp till behandling. Jamtnålen, alltmer sällsynt på kavajuppslagen, finns ej längre i lager. Frågan var: Hur att skaffa nya nålar, och till vilket pris? De ekonomiska överslagsberäkningar över kostnader för nålanskaffning, som framlades för Mot och styrelse våren 1978, pekade mot kostnader bortom Jamtamots finanser. Nålfrågan har tills vidare bordlagts.

Prismotet:

Med glädje noterade vi att Hederspristagaren Göran Karlholm, infunnit sig för att emottaga priset den tredje mars, datum för Motet.

Kvällens gäst, Gunnar Varberg, föreläste om snus - ett tacksammare auditorium kunde han knappast ha tänkt sig. Efter den högtidliga utdelningen av 1978 års Hederspris - vilket utgjordes av metallstatyeten "Trandans" av Erik Festin från Hackås, finner Motet, föga överraskande, Hederspristagaren värdig såväl inval som Gamlestutnämning.

Under april månad fördes en kulturdebatt mellan representanter för Jämtlands Läns Landstings Kulturutskott och andra ringhörnan, Jamtamot. Det centrala i debatten

gällde Jamskans status och berättigande. Glädjande är att flera med undertecknad, vid samspråk med folk runtom i Jamtland, fått det bekräftat att debatten väckt intresse, samt att Jamtamots linje erhållit stöd.

Valmotet:

Då, som det av Motets namn framgår, den nu sittande styrelsen valdes den 28:e maj fanns det tyvärr ej någon skrivarkandidat med möjlighet att ställa upp två terminer, varför fyllnadsval måste hållas Julmotet-78.

SOMMARMOT:

I Hågadalens: Under detta Mot hållet den 3:e juni, fattades inget beslut av framtida betydelse, inget speciellt finns att notera. Men Bröder! - det var ett Mot fyllt av ung-

domlig lekfullhet och framåtanda, hållet utomhus en sval kväll under det doftande lövet i Hågadalens lundar. De vackraste minnena går ej alltid att innefatta i en verksamhetsberättelse.

Frösömöt: Så vallfärdade vi mot vårt Heliga

Mecka - Sproteidet på Frösön - lördagen den 8:e juli ; en av dessa klara kvällar då Gudarna stod oss bi, hälsande oss hem med en högsommarkväll som trotsar beskrivning. Efter ceremonierna på Sproteidet begav vi oss till Jamtli, för att intaga bröd och öl. - Att, de för Jamtamot i Uppsala relativt nya, Frösömöten var en riktig satsning, är otvivelaktigt.

Gunnar Nilsson (H, Skr em.)

1878 - 1978

100-ÅRSMINNET AV ERIK FESTINS FÖDELSE

Den 12 oktober 1878 föddes i Fäste, Hackås en "streik" som skulle bli en av Jamtlands främsta kulturpersoner någonsin. Han började sina universitetsstudier i Uppsala med juridik, men allt eftersom hembygdsintresset tog överhanden blev steget över till den filosofiska fakulteten både logisk och ofrånkomlig. En fil kand i museiämnena arkeologi och konstvetenskap, år 1912, lade grunden för Erik Festins stortartade insatser i Jamtland. Han lade bl a grunden till Jämtlands läns Museum och stod som ledare för dess uppbyggnad, samt insamlade själv - genom sitt stora förtroende hos allmänheten i Jamtland och Herjedalen - större delen av museets nuvarande samlingar.

Erik Festin dog år 1945 och efterlämnade ett stort och rikt arv, som dock tyvärr inte alltid värderats och uppskattats till fullo av eftervärlden.

"När du skådade pilgrimsvägar och fjäll,
blev lyrisk din blåa blick.
Ditt hela liv var ett enda hell
till den bygd, som din längtan fick.
Din kärlek till Jämtland blev din passion,
och tusenden gjorde du starka i tron.
Ingen isande köld, ingen lurande hand
din flammande ande band."

Olle Arbman Jämten 1945

Erik Emanuel FESTIN

f. 1878 12.10. i Hackås s:n. Fil. kand. Länsantikvarie. Chef för Jämtl. l. museum, intend. f. fören. Heimbygda, red. f. Heim. Tidskr. Jämten o. Fornvårdaren, ordf. i Sv. museim.-fören., styr.-led. i Samfundet för hembygdsvärd, led. av "Kulturminnesvärdssakkunniga".

Erik Festin var en aktiv jamt, Storjamt, i Jamtamot framförallt under 1930-talet, vilket bilden på framsidan av detta nummer visar.

Slutligen kan ges en känga åt våra kollegor i Jamtland, Östersund Posten och Läns Tidningen, för att de förbisett detta 100-års minne den 12 oktober! Ett bevis för deras nuvarande fattiga kulturtradition?!?